

Pályázat az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói állásának elnyerésére

MONOK István

Folyóiratunk gyakorlatává vált, hogy az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói munkakörének betöltésére készült szakmai programo(ka)t közreadjuk. Most az intézményt 1999-2004 között irányító főigazgató, Monok István pályázati anyagát ismerhetik meg a könyvtár 2004-2008 közötti időszakára vonatkozóan.

I. Az Országos Széchényi Könyvtár munkájának átfogó szakmai koncepciója

Bevezetés

Fontosnak tartom leszögezni, hogy ez a dokumentum nem helyettesíti a könyvtár stratégiai tervét, az arra épülő cselevési tervet és nem terjed ki a napi feladatok bemutatására, vagyis nem akarja feleslegessé tenni az éves munkaterveket. A könyvtár

2005–2008 közötti ciklusára vonatkozó stratégiai tervét a most ismertetendő program céljainak teljesítésével, illetve az esetlegesen változó szempontok figyelembevételével 2004 második felében kell megalkotni. A cselevési terv, az egyes feladatok megoldásának megvalósíthatósági tanulmányai 2005 első felében készülhetnek el.

Alapkérdések

A nemzeti könyvtár nem egyszerűen egy a közgyűjtemények sorában: a nemzeti könyvtárat ethosz kíséri, amely azt üzeni a világnak, hogy ez az a hely, ahol a magyar vonatkozású írott emlékeket őrzik és teszik ezt a jövőben is. A könyvtár eddigi története során a kezelésébe adott/került dokumentumok nem sérültek. Természeti csapások, háborúk, politikai szándékok nem csonkították a gyűjteményt.

A szerencse, a döntéshozók és a könyvtár dolgozóinak felelősségtudata együttesen alakították ezt a történetet így, és reméljük, hogy a közeljövő sem hoz e téren változást.

Alapvető kérdés ugyanakkor, hogy a digitális módon keletkezett írásművekről és a könyvtári dokumentumok digitális másolatairól a kormányzati szervek a nemzetközi példákat és a könyvtári logikát követve gondolkodnak-e? Azokat is a mostani nemzeti könyvtár kezelésébe adják-e – segítve a ma érvényes jogszabályok végrehajthatását –, vagy a nemzeti könyvtárról szóló törvény módosításával csonkítják az említett ethoszt? A harmadik út – a törvény marad, a nemzeti könyvtár szerepe e téren „lebegtetett” –, vagyis a mai gyakorlat fenntartása sem könyvtárszakmailag, sem gazdasági szempontok szerint (ha az állam érdekeit nézzük) nem bölcs dolog.

Nemzeti könyvtárunk küldetésnyilatkozata és jövőképe a stratégiai terv bevezetőjében került megfogalmazásra, *céljaink általánosságban nem változtak*, vagyis: az Országos Széchényi Könyvtár célja, hogy az információs társadalom igényei szerint feleljen meg az országos és a nemzetközi könyvtári közösség, a kutatás, az oktatás, valamint a legszélesebb olvasói kör elvárásainak, de úgy, hogy közben aktív alakítója lehessen az elvárásoknak is. A magyar kulturális örökség dokumentumainak feltárása, összegyűjtése, feldolgozása és megőrzése mellett szolgálja a hazai és a nemzetközi könyvtári

együttműködést, tudományos könyvtárként pedig váljon a magyar vonatkozású humán kutatások kiinduló forrásgyűjteményévé és információs bázisává.

☒ *A nemzeti könyvtár a jövőben egyre inkább tudományos műhellyé, anyagát könyvtárosi, tudományos és múzeumi módszerekkel felmutató, informatikai eszközökkel használató intézménnyé válik. A küldetésnyilatkozatban megjelölt célok jelentős mértékben már ma is teljesülnek, természetesen további változásokra, a munka, a szolgáltatások minőségi javítására van szükség. A legfontosabb annak a kimondása – és munkánkknak e szemlélet szerinti alakítása –, hogy a nemzeti könyvtár tevékenysége két alappilléren nyugszik: a gyűjteményen és az olvasókon. A gyűjteményszervezés és az olvasószolgálat tehát olyan fontos ügyek, hogy minden tevékenységnek ezek szolgálatára kell épülnie: a gyűjteményért van a gyarapítás, a feldolgozás, az állományvédelem stb., az olvasókért készítünk adatbázisokat, végzünk könyvtári tudományos munkát, szervezünk kiállításokat, építjük hazai és nemzetközi kapcsolatrendszerünket. Ennek a ténynek a kimondása nagy változás a nemzeti könyvtár életében, és e változásnak anyagi, technikai, munkaszervezési és szemléletbeli feltételei vannak.*

☒ *Az anyagi feltételek túlnyomó részben nem a könyvtártól, hanem a fenntartótól, illetve a kormánytól függenek. Alapvető szemléletváltásra lenne szükség ezen a területen: ha a nemzeti intézményeket a kormány és a tárca (NKÖM) továbbra is a költségvetés maradványából gondolja fenntartani, akkor a legjobb könyvtári belső munka is csak szélmalomharc marad. Az intézmény fenntartása hosszú évek óta elveszi a szakmai munka pénzügyi alapjait, és a legjobb fenntartói szándék is semmivé lesz a gyakorlatban, ha a szakmai feladatokra adott jelentős támoga-*

tást továbbra is jobbára a fenntartásra kell költeni. A beruházások elmaradása, a felújítási keretek elégtelensége, a felhalmozási keretek nevetességése csak a további zsúfoltságot, az épület állagának romlását, a gépek és a berendezések elavulását eredményezi. **Beruházások, felújítás, fenntartás, gyűjteményszervezés (gyarapítás), állományvédelem, modernizáció** – ezeket a feladatokat nem lehet takarékosággal, szponzorációval és a bevételek növelésével megoldani. Egy szó a feladatok *külső munkaerővel* való megoldásáról: közgazdaságilag is bizonyított tény, hogy *gazdaságtalan*, ezen kívül a munka rossz minőségű, a munkavállaló nem elkötelezett, így a nemzeti intézményeket tekintve ez *felelőtlen megoldás*. **Könyvtáron belüli** feladat a fenntartás és működtetés további takarékos megoldása és a bevételek növelése, de ez részben befektetést igényel: modern gépek, elektronikus hálózat felújítása, új liftrendszer stb.

☉ A **technikai feltételek** javítása nem egyszerűen anyagi kérdés, már komoly szemléleti és könyvtáros szakmai szempontok is felmerülnek ezzel kapcsolatban. A felhalmozási keretek folyamatos bővítése szükséges, mert az új szoftverek új eszközöket igényelnek. De ez az új rendszer az alapja a gazdaságos másolásnak, a nyomtatásnak, a mikrofilmen való olvastatásnak (állományvédelem), illetve az egységes szolgáltatási rend (olvasószolgálat) kialakításának is. Komoly feladatot a folyamatosan változó technikai környezet használatára képes, ugyanakkor a tapasztalat folytán kiváló munkatársi gárda összetartása, folyamatos képzése.

☉ A **munkaszervezési feltételek** nem egyszerűen a könyvtár szervezeti rendjének változtatásával javíthatóak, bár lényeges, hogy a szervezeti rend tovább alkalmazkodjon a könyvtári munka folyamatához, változó hangsúlyaihoz. Változnia akkor kell, ha a technikai változások a munkafo-

lyamatok nagyobb egységesítését követelik meg, feltéve, ha a munkafolyamat egyszerűsítése elfogadható tartalmi változást eredményez. – Nagyon nehéz munkaszervezési feladat a *humánpolitika* olyan szellemű alkalmazása, amely lehetővé teszi a modern technikai ismertekkel rendelkező, de a könyvtári munkában járatlanabb munkatársak, és a nagy tapasztalatú, kiváló hagyományos ismeretekkel rendelkező kollégák együttes alkalmazását; a fiatalítást értékvesztés nélkül. – További humánpolitikai feladat, hogy minél több munkatárs kapcsolódjon be a szakmai döntések előkészítésébe, illetve a könyvtárnak a különböző hazai és nemzetközi fórumokon való képviselésébe. – Szerencsésnek tartanánk, ha az egyes szervezeti egységek vezetőinek kiválasztását megelőzhetné az alkalmasnak gondolt személyek egy-egy kiemelt program vezetésére történő megbízása, vezetői szerepkörben való kipróbálása.

☉ Szükségesnek látszanak további **szemléletbeli változások** is. – A nemzeti könyvtárnak a megőrzést, tehát az állomány védelmét előtérbe állító szemlélete nem eredményezheti a dokumentumok forgalmának tilalmát, illetve az olvasónak nem okozhat elfogadhatatlan kényelmetlenséget. – A nemzeti bibliográfia megkívánta formai követelmények nem juthatnak olyan módon érvényre, amelyek indokolatlanul lassítják a munkát, ellehetetlenítik az olvasók naprakész kiszolgálását, amelyek megnehezítik vagy megakadályozzák a más könyvtárakkal, illetve más intézményekkel való együttműködést. – Különbséget kell tenni a nemzeti bibliográfia tartalmi és formai teljességét igénylő nyilvántartások és a tudományos munkát, az olvasót közvetlenül szolgáló nyilvántartások, bibliográfiák között. – A nemzeti könyvtárnak nem megengednie kell a másokkal való együttműködést azzal a feltétellel, hogy mások alkalmazkodjanak az OSZK-ban

kialakított rendhez, hanem kezdeményeznie kell az együttműködést, és annak feltételeit, kereteit közösen kell kialakítani. – Informatikai szemléletté kell válnia a digitalizálással megszerzett tapasztalatnak, a számítógépek mint eszközök használatának, ahogy kialakult az állományvédelmi szemlélet is anélkül, hogy osztályonként lennének állományvédelmi szakemberek. – A Könyvtári Intézet lehetőségeit könyvtáron belüli szakmai kérdésekben is ki kell használni.

A legfontosabb szemléleti változás azonban a könyvtár felső vezetésének munkájában, a könyvtár irányításának szellemében kell bekövetkeznie. Az egyes igazgatók ügyeket és ne szervezeti egységeket igazgassanak. Az osztályok csak formálisan, illetve *a munkáltatás rendjét követve* tartoznak a szervezeti sémában egy-egy igazgatósághoz. A tudományos igazgató a könyvtár bármely osztálya, illetve dolgozója tudományos tevékenységével kapcsolatos feladatokat intézze, a gyarapítási és a feldolgozási igazgató a gyűjteményfejlesztési kérdésekkel foglalkozzon (a tárakban és az OSZK Digitális Könyvtárral (OSZKDK), vagy a Magyar Elektronikus Könyvtárral (MEK) kapcsolatosan is). A könyvtárban az olvasószolgálati és a központi szolgáltatási gondokat a tájékoztatási igazgatóval beszéljék meg úgy, ahogy az informatikai igazgató is az egész könyvtár ügyeivel foglalkozik. Így gondolkodva a retrospektív nemzeti bibliográfia megteremtése tudományos kérdés, a kurrens nemzeti bibliográfiaé pedig könyvtári feldolgozás, a hungarika információ pedig éppen tudományos szakértői rendszer (kellene, hogy legyen). Az ilyen típusú szemléletnek jó kifejeződése a programokban való gondolkodás, vagyis olyan vezetői jogosítványok megadása nem vezetői beosztású munkatársnak, amelyek több szakmai területet (és szervezeti egységet) is átfoghatnak adott esetben.

Gyűjteményszervezés

A nemzeti könyvtár gyűjteményeinek sérthetetlensége, gyarapításuk tervezettség és szervezettség nem könyvtári probléma. A kulturális- és a tudománypolitikának kiemelt célja kell, hogy legyen. Amit ma nem helyezünk el ebben a gyűjteményben, annak jövőbeli léte nem biztosított. Ez a történelem tapasztalata.

☞ *A gyűjtőköri szabályzatban* rögzített elvek következetes érvényesítése folyamatos feladata a nemzeti könyvtárnak. E szabályzat naprakésszé tétele megtörtént, az elektronikus dokumentumokra is kiterjed. A szabályzat alapelve, hogy a magyarországi és a magyar vonatkozású kiadott írott dokumentumállomány a nemzeti könyvtárban, illetve a vele együttműködő központi gyűjteményekben megőrzésre kerüljön. A gyarapítási keret sajnos nem teszi lehetővé, hogy más dokumentumot is vásároljunk, mint amelyik magyar vonatkozású. Ez alól az elv alól csak kevés, az állomány feltárását közvetlenül segítő kézikönyv, a könyvtártudományi és a könyvtörténeti szakirodalom a kivétel. Örvedetes módon lehetővé vált, hogy az OSZK Európa egyik leggazdagabb „Európa könyvtörténeti szakkönyvtár”-ává váljon.

A digitális állomány gyarapításához el kell érni, hogy a kiadók, az elektronikus tartalom gazdagítói részben köteles példányként, részben szabad akaratukból minden papíron vagy csak elektronikus formában megjelent dokumentumot is eljuttassanak az OSZK-ba. Nagy lépés lenne a kulturális örökség védelme terén, ha a védetté nyilvánított dokumentumokról kötelező jelleggel őrizhetnénk legalább digitális másolatot.

☞ *A köteles példányok* begyűjtése minden, a gyűjtőköri szabályzatban (és a törvényben) említett dokumentumtípusra kiterjed. Ezt a munkát segítő a nemzetközi azonosítószám-rendszer

modern, egyedi dokumentumokra szabott kiadási rendszerét kell megvalósítani, alkalmazni továbbá azokat a változásokat, amelyek a nemzetközi könyvtári életben e téren lezajlanak.

☞ *A gyarapítás különböző módjai egyetlen egységként működnek.* Ez azt is jelenti, hogy a különgyűjteményi táruk is a gyarapításért felelős igazgatóval és osztályvezetővel egyeztetik beszerzéseiket. A nemzetközi csere alapvetően a határokon túli magyar könyvtermés gyarapítását szolgálja.

☞ *A digitális gyűjtemény fejlesztése* több formában történik (és ez a sokféleség a jövőben is megmarad): az OSZK Digitális Könyvtára (OSZKDK) őrzi a hálóra nem helyezhető szöveges dokumentumokat, az állományról készült képanyagot (régii könyvek, metszetek, halotti értesítők, képeslapok stb.), és a Nemzeti Audiovizuális Adattár (NDA) számára (is) készült digitális hang- és mozgófilm gyűjteményt. A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) az interneten is elérhető teljes szövegű dokumentumokat (könyvek, folyóiratok, részdokumentumok). Az OSZKDK és a MEK is része a Nemzeti Digitális Adattár (NDA) programnak, de az OSZK álláspontja szerint máshol ne épüljön olyan intézmény, amely az írott kulturális örökség digitális formáját nemzeti gyűjteményként őrzi.

Fontos elvünk, hogy a *Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) a nemzeti könyvtár integer része*, az a felület, amelyen keresztül az OSZK digitális állománya legálisan, vagyis a szerzői jogok tiszteletben tartásával megmutatkozik. A könyvtáron belül (intranet, off-line) azonban minden digitális dokumentum megtekinthető (ez az állomány képezi az OSZKDK tartalmát). Az OSZKDK és a MEK fő fejlesztési iránya a digitális képtár, a teljes szövegű Nemzeti Elektronikus Periodika Archivum (NEPA), és a Hungarológiai Alapkönyvtár (HAK) kell, hogy maradjon.

☞ A retrospektív beszerzés vagy a különgyűjteményi táruk gyarapításának korlátozott anyagi lehetőségei miatt fontos forrás a hagyatékok befogadása. Alapelvünk azonban, hogy csak olyan hagyatékot fogadunk el, amelynek feldolgozása és használatása biztosítható. *Feldolgozatlan állományt a nemzeti könyvtár nem őrzi.*

Kurrens feldolgozás és nemzeti bibliográfia

A feldolgozás informatikai rendszerét tekintve a nemzeti könyvtár alapelve az, hogy a lehető legtöbb dokumentumtípus formai és tartalmi feltárása integrált rendszerünkben, az AMICUS-ban történjen. Amennyiben ez nem rendelkezik a szükséges modullal, akkor annak kifejlesztéséig olyan rendszert kell választani, amelyből a majdani konverzió a ma látható legkevesebb gonddal jár. A következő dokumentumtípusokat dolgozzuk fel az AMICUS-ban: könyvek, periodikumok, CD-ROM-ok, e-book-ok, térképek, zeneművek, régi könyvek, kinyomtatványok, plakátok, fotók, mikrofilmek (ha az eredeti dokumentum nincsen tulajdonunkban, ha igen, akkor a mikrofilm jelzete az eredeti dokumentum rekordjában kerül rögzítésre). Nem az AMICUS-ban dolgozzuk fel a kéziratokat, a DVD-eket és a video-dokumentumokat. A video-dokumentumok nemzeti bibliográfiájának elkészítését nem tekintjük feladatunknak. A már működő, nem AMICUS adatbázisaink fenntartása mindaddig szükséges, ameddig azok integrációja meg nem történt (HEKTOR, MANCI, IKER, HUNGDOC stb.).

A beszerzett dokumentumok feldolgozása, az azokat regisztráló nemzeti bibliográfia készítése ma már típusonként egy-egy osztályon történik. A munkafolyamat azonban nem csupán formálisan egységes szervezeti keretet igényel, hanem a feldol-

gozó munkát a napi munka szintjén kell integrálni. Ez azt jelenti, hogy *a nemzeti könyvtár katalógusának* (kurrens megjelenések) *és a nemzeti bibliográfiának azonos tartalmúnak kell lennie*. A katalógus és a bibliográfia prioritásának kérdése tehát így értelmetlenné válik. A nemzeti bibliográfia is csak elektronikus formákban jelenik meg (CD-ROM, internet). A feldolgozó munka napi szintű integrációja továbbá azt is jelentheti, hogy *a formai és a tartalmi feltárást* (a bibliográfiai leírást, a szakozást, és a nemzeti bibliográfiai tételek szerkesztését) folyamatosan – ha a személyi feltétel adott – *egyetlen munkakörre kell alakítani*.

A tartalmi feltárásban alapvető feladat *a felhasználóbarát, a természetes gondolkodáshoz közeli, a természetes nyelvű automatikus* (böngészőből leválasztott) *tárgyszavazás kiterjesztése*, az Egyetemes Tizedes Osztályozás egyszerűsített használata. A tárgyszavazáshoz a többi magyarországi könyvtárral közösen kifejlesztett tezauruszt használjuk. Ezzel párhuzamosan szükséges egy olyan keresőfelület kialakítása, amely természetes nyelven bármely kifejezésre kérdezve megtalálja az illető kifejezéshez leginkább megfelelő tárgyszavakkal és ETO jelzetekkel ellátott rekordokat. E rendszernek működni kell az OSZK katalógust, illetve a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) adatbázist használva is. Ennek a keresőfelületnek a háttérben a Magyarországon leginkább elterjedt használatú fogalomtáraknak kell állniuk.

Nagyon fontosnak tartanánk, ha a Nemzeti Digitális Adattár (NDA) program a metaadatait az OSZK, illetve a MOKKA rendszerétől venné át, de ennek (az evidenciának) a megvalósulása nem csak az OSZK-n múlik.

Az olvasók szolgálata

A legnagyobb számú olvasói közösség kiszolgálására ma már az OSZK *internetes szolgáltatásai* a legal-

kalmasabbak. Ezek a szolgáltatások elérhetők az egész világról, és nem korlátozottak időben sem. A *honlap karbantartása*, minél egyszerűbb kezelhetőségének biztosítása, tartalmának gazdagítása nem egyszerűen könyvtári érdek, hanem a magyarságkép alakításának tényleges és hatékony eszköze. Fontos ebből a szempontból a teljes szövegű dokumentumok, illetve képi forrásanyag minél nagyobb mennyiségű megjelentetése – röviden „Az OSZK digitalizálási gyakorlata és terve” című dokumentum 4. és 5. pontjai alatt felsorolt feladatok végrehajtása. Külön gondot fordítunk a Magyarországról szóló idegen nyelvű (világnyelvek, illetve a szomszédos népek nyelvei) anyag világhálóra helyezésére.

A *LibInfo és a könyvtárközi kölcsönzés* szolgáltatásainak kiterjesztését a felhasználók követelik, ezért is fontos ezeknek a szolgálatoknak a megerősítése. A megerősítést nem egyszerűen a személyi feltételek biztosításával, hanem a rendelkezésükre bocsátandó eszközpark – MOKKA, szakirodalmi adatbázis, központi nyilvántartások stb. – gyors fejlesztésével gondoljuk megvalósítani.

A könyvtárat *helyben használók számára* szükséges egy *egységes olvasószolgálati rendszer* kialakítása, amelynek elemei: új ruhatár- és szekrényrendszer kialakítása, beléptetés, az olvasó és az általa használt dokumentum elektronikus nyomon követése, a fizető szolgáltatások regisztrálása, az egyetlen alkalommal történő számlázás. Ehhez a nagyobb infrastruktúrális és elektronikai fejlesztések szükségesek: elektronikus dokumentum-azonosítás, a kérések és a kiszolgálás informatikai eszközparkkal való segítése (könyvkiadó, raktárak), a mikrofilmolvasó és a zeneműtár modernizálása, a szabadpolcos állomány elektronikus védelmi rendszerének a kialakítása.

Az olvasói professzionális munkaállomások (OPM), a modern zeneműtári- és film olvasóterem kialakítása mellett lehetővé kell tenni, hogy a különbözőjteményi dokumentumokat időben és tér-

ben együtt lehessen használni a rájuk vonatkozó szakirodalommal (a *dokumentumok mozgatása* épületen belül).

A technikai feltételek és a komfortérzetet növelő környezeti megoldások mellett figyelmet kell fordítani az olvasó és a könyvtáros közti személyes találkozások minőségi javítására. Olyan személyeket kell kiválasztani az olvasószolgálati osztályra, akik viselkedésükkel, készségességükkel segítik az olvasókkal kialakított harmonikus kapcsolat megőrzését.

Raktározás és állományvédelem

A nemzeti könyvtár nem raktározhat olyan dokumentumot, amely nem feldolgozott állomány. Folyamatosan megszűnnek azok a lerakatok, amelyek csak a helyet foglalták. Stratégiai célkitűzés a tároló kapacitás növelése a Várhegy alatt, a külső telephelyek felszámolása. A meglévő raktárak modernizálása az állományvédelmi terv része. Megvalósításuk anyagi kérdés.

A digitális állomány raktározása, a biztonsági másolatok külön tartása, a nemzetközi szokásokkal egyező fejlett védelmi szoftverek vásárlása ugyancsak anyagi gond, törekszünk a gazdaságos, de még biztonságos megoldásokra.

Az Állományvédelmi Tanács ajánlásainak megvalósítása az éves tervek szerint folyamatos, de alapvető fontosságú lenne egy olyan kormányprogram elfogadtatása, amely a tömeges savtalanítás kérdésében előbbre lépést jelentene. A mikrofilmezés, a digitalizálás, a dobozolás és a kötés ugyanis nem elégséges állományvédelem. Ebben, a nemzeti kulturális örökség jelentős könyvtári, levéltári és irattári állományrészeit veszélyeztető kérdésben az érintett közgyűjtemények közös fellépése szükséges.

Országos közös katalógusok, központi lelőhelyjegyzékek

A legjelentősebb hazai könyvtári együttműködésben megvalósuló program a Magyar Országos Közös Katalógus, a MOKKA. A fejlesztése több irányú: a könyvek katalógusa óriási lépést tesz előre a nemzeti könyvtár katalógusának retrokonverziójával. Ez lehet alapja sok más könyvtár retrokonverziójának is (kiemelt támogatása ezért is fontos). A könyvek közös katalogizálásába be kell kapcsolni az Országos Dokumentumellátási Rendszer (ODR) tagkönyvtárait, a jövőben a városi könyvtárakat, illetve a nagyobb határon túli magyar gyűjteményeket is.

Az ODR könyvtárak szolgáltatásait segíti az a gyors információ, amelyet a köteles példányok elosztásának a hálóra helyezése jelent.

A hazai könyvtárakban található periodikumok központi nyilvántartása (Nemzeti Periodika Adatbázis, NPA) az AMICUS rendszerben történik, az állományadatok feltöltése folyamatos. A fejlesztések iránya az elektronikus úton történő bejelentés, illetve az on-line rendszerrel rendelkező könyvtárak részletes állományadatainak elérési lehetőségének megteremtése.

Az 1850 előtti könyvek formai és tartalmi feltártságában más megoldásokat követelnek, mint a modern könyvek. Ezért is indokolt külön közös katalógusba rendezésük. Ezt a közös munkát kiterjesztjük az egyházi könyvtárakra és a Kárpát-medence történeti anyagot őrző gyűjteményeire is.

A Kárpát-medence mint művelődéstörténeti egység kutatása igényli a kéziratok központi nyilvántartását is. Ezt a nyilvántartást is a MOKKA keretében kívánjuk megvalósítani. Az utóbbi két központi nyilvántartás több könyvtörténeti szakértői rendszer alapja lehet.

Az országos CD-ROM nyilvántartás alapján eddig is az OSZK-ban készült, szerencsés lenne, ha mint országos nyilvántartás nem kerülne el innen.

Valamennyi vállalkozás szakmaiságának biztosítéka – a szabványosság mellett – a gyorsan, rövid idő alatt kialakítandó kontroll-adatbázis (authority files) rendszer: szerzők, kiadók, intézmények és testületek, továbbá helynevek. Ezek megeremtése alapja a könyvtári feldolgozásnak és a tudományos munkának is. Létrehozásuk ugyanígy elválaszthatatlanul könyvtári és tudományos feladat.

Tudományos munka

☞ *A dokumentum-állomány tudományos feltárása* a könyvtáros nagy lehetősége. Azt is mondhatjuk, hogy monopol helyzetben vagyunk. A tudományos feltárás azonban – könyvtári feladatként – nem a tanulmányok írásában nyilvánul meg (ez a kutatónap, illetve az esti, a hétvégi munka feladata), hanem a szaktudományos szempontokat érvényesítő jegyzékekben, annotált katalógusokban, a dokumentumokban szereplő névanyag, tartalom és összefüggések feltárásában.

☞ *A retrospektív nemzeti bibliográfiák összeállítása* a könyvek esetében két nagyobb korszakra vonatkozóan aktuális feladat: az 1800-ig tartó korszak és az úgynevezett hosszú 19. század más-más megközelítést igényel, de egyik sem olyan értelemben könyvtári munka, mint a kurrens nemzeti bibliográfia. Formailag nem szükséges a modern könyvek leírását mindenben követni, ugyanakkor számos, az adott korszakra jellemző adatot fel kell tüntetni, a ritka kiadások összes példányát nyilván kell tartani. A 19. században a könyv is más: hallatlanul fontos, hogy az önállóan megjelent alkalmi versek, beszédek, ponyvák és más kisnyomtatványok is

„könyv”-ek, míg nem biztos, hogy a könyvkiadás a 20. században ilyen formában nyomon követhető vagy követendő. A tudományos munka ezeknek a más jellegű adatoknak a kiderítésében áll, így a kutatás folyamatában ismerhetjük meg magát a korszakot.

A periodikumok retrospektív nemzeti bibliográfiája csaknem teljes egészében hiányzik. Pedig a 19. század második felétől egyre lényegesebb szerepe lenne a korszak megismerésében, az ugyancsak hiányzó sajtótörténeti monográfia megírásában. Senki nem fogja intézményként felvállalni ezt a feladatot, és senki nem is tudná összeállítani ezt a bibliográfiát a nemzeti könyvtár anyaga nélkül. Ezért kell nekünk megtenni.

☞ *A könyv- és művelődéstörténeti kutatások* alapja a könyvtár állománya, illetve a retrospektív nemzeti bibliográfiai számbavétel. Éppen ezért a nemzeti könyvtárban folyó kutatások témája a gyűjtemény által meghatározott: a legtágabb értelemben vett könyvtörténet, térképtörténet, színháztörténet, zenetörténet, a dokumentumfilm és a Szabad Európa Rádió története. A legtágabb értelemben vett könyvtörténeti kutatásoknak a nemzeti könyvtár nem egyszerűen műhelye, hanem egyre inkább e tudományos diszciplína tudományos intézete is. Stratégiai célunk (és egyben nagy lehetőségünk), hogy az *Európai Könyvtörténeti Intézet* (nem szervezeti egységként!) létrejöjjön a nemzeti könyvtárban. A Magyar Tudományos Akadémiával való szorosabb együttműködés egyik alapja lehet ez az intézmény a következő tudományterületek művelésében: kodikológia, könyvkiadás-, könyvkereskedelem-, könyvtár-, olvasmány-, könyvkötés-, illusztráció- és sajtótörténet, a kommunikációs rendszerek változásai.

☞ A könyvtár működő és tervezett *szakértői rendszerei* is – amellet, hogy mind intézményi együttműködés eredménye – elsősorban könyvtörténe-

ti, tágabb értelemben művelődéstörténeti indítástásúak: Bibliotheca Eruditionis 1500–1750; Bibliotheca Corviniana Digitalis; Clavis Typographorum regionis Carpathicae 1474–1948; Képes Magyar Történeti Kronológia; Szabad Európa Rádió; Magyarország topográfiai térképei és földrajzi nevek adatbázisa; Erkel Ferenc digitális összkiadás; Magyar Könyvtártörténeti Minerva; Magyar operatortörténet; Főúri élettér a kora újkori Magyarországon (Esterházy-Gyűjtemény); Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Hungarika Portál.

☞ A **Könyvtári Intézet** az olvasással kapcsolatos kutatások mellett nagy hangsúlyt fektet a könyvtárpolitikát segítő elemzések készítésére. Az elemzések részét képezik a nemzetközi kitekintések (tanulmányok, szakirodalmi szemlék), valamint a hazai könyvtári trendek kimutatását célzó tanulmányok. A tanulmányok alapjául a szakirodalom áttekintése mellett könyvtárhasználói, elégedettséget vizsgáló, és egyéb célfeladatot kitűző felmérések szolgálnak. A füzet- és könyvsorozatok (Az iskolarendszeren kívüli könyvtáros szakképzés füzetei), a folyóiratok (Könyvtári Figyelő, Könyv, könyvtár, könyvtáros, HLISA), a bibliográfia (MAKSZAB), az on-line adatbázis (MANCI) és az egyedi kiadványok az e munkáról való számadás fórumai. A közelmúlt- és napjaink olvasási szokásait vizsgáló kutatások jól kapcsolódhatnak a történeti jellegű olvasásszociológiai témákhoz.

☞ A **hungarika dokumentáció** elsősorban a nem Magyarországon megjelent könyveket, irodalmi műveket és a humán szakirodalmat regisztrálja. Adatbázist épít a nem Magyarországon élő aktív hungarológusokról, illetve hungarológiai intézményekről, magyar könyvanyagot őrző könyvtárakról. A továbbiakban a hangsúlyt a bibliográfiai nyilvántartásra, illetve a magyarságkép szempontjából nagyon fontos Hungarológiai Alap-

könyvtár tartalmi gyarapításának figyelemmel kísérésére kell helyezni. A Könyvtári Intézettel és a hazai hungarológiai intézményekkel – főként a Balassi Bálint Intézettel és a NKÖM Kulturális Intézeti Igazgatóságával – való napi együttműködés alapvető fontosságú. Egy jól átgondolt Hungarika Portál kialakításában úgy kell részt venni, hogy sehol se folyjon párhuzamos tevékenység.

☞ Az **egységes humán szakirodalmi adatbázis kialakítása** régi terve a magyarországi könyvtáraknak. Ezt csak a könyvtárak együtt tudják megteremteni. Ha azonban ragaszkodnak a könyvtáros formai és osztályozási szempontokhoz, az adatbázist rajtuk kívül senki sem fogja használni. A könyvtárak közötti egyeztetés mellett elengedhetetlen az egyes humán szaktudományi bibliográfiák ismerőivel, aktív kutatókkal való egyetértés abban, hogy mit, milyen mélységig, milyen formában repertorizáljunk. Szükséges a már írásban megjelent folyóiratrepertóriumok teljes anyagának a rögzítése is, az autopszia mellőzésével. A kurrens megjelenésű magyarországi periodikumok repertóriumait elosztva, a hazai könyvtárak együttesen dolgozzák fel. A feladat informatikai koordinálása a MOKKA keretén belül lenne megoldható, amely így a könyvek, a régi könyvek, a kéziratok központi nyilvántartása mellett ezt a feladatot is ellátná (a periodikumok közös katalógusa az OSZK AMICUS rendszerében található). Nem elhanyagolható szempont, hogy egy egységes humán szakirodalmi adatbázis lehetővé tenné, hogy a nemzetközi bibliográfiai adatbázisokba mi adjuk a Kárpát-medence történetére vonatkozó bibliográfiai rekordokat. Az országkép alakításában ez nagyon fontos tényező lehetne.

☞ A **könyvtári informatika** területén figyelemmel kísérjük a nemzetközi folyamatokat. Ezek közül kiválasztjuk a legígéretesebb fejlesztési irányo-

kat és megpróbáljuk az újonnan keletkezett szabványokat bevezetni. Elsősorban a digitalizálással és a könyvtárak közötti on-line együttműködéssel foglalkozó törekvéseket támogatjuk. Példaként említhetjük többek között az URN (az internet forrásokat nevükkel azonosító) szolgáltatás kifejlesztését, a Z39.50 új generációjának és az OAI protokoll implementálását.

☉ A könyvtárban folyó tudományos kutatások fontos része a *dokumentumfilm kutatás*- és az azokra alapuló televíziós adások készítése.

Külön kiemelnénk annak a fontosságát, hogy *az OSZK mint tudományszervező intézmény* is jelen legyen a hazai tudományos közéletben. Könyvtörténeti, művelődéstörténeti, hungarológiai, könyvtár-tudományi folyóirataink, könyvtörténeti és művelődéstörténeti könyvsorozataink fórumot biztosítanak elsősorban dolgozóinknak, de tudatosan a főleg felnövő fiatal kutató generációnak is. A MTA Művelődéstörténeti Bizottsága, a Magyar Olvasástársaság, a két könyvtáros szakmai „erő-szervezet” nálunk működik, szeretnénk megalapítani a Magyar Könyvtörténeti Társaságot is. Évente két alkalommal rendezzük a Közgyűjteményi Tudományos Napokat, egy alkalommal a könyvtár dolgozói mutatkoznak be (OSZK Tudományos Nap), de ezen kívül számos más tudományos rendezvényt is szervezünk. Ezek egyre inkább nemzetközi jelentőségűek (pl. a Kárpát-medence magyar anyagot őrző könyvtárainak találkozói stb.)

Oktatási tevékenység

A nemzeti könyvtár, és ezen belül a Könyvtári Intézet felelős azért, hogy a könyvtárosok szakmai képzettsége egyre jobb legyen. A közvetlen képzési tevékenység mellett az intézet fontos szerepet játszik a különböző képzési helyek és típusok közötti koordinációban is. Ezért fontos, hogy a könyvtár intéz-

ményként, és alkalmazottaival külön-külön is részt vállaljon a magyarországi könyvtárosképzésben. Az alkalmazottak jelentős számban oktatnak hazai felsőoktatási intézményekben. Intézményként az OSZK lebonyolítója a közgyűjteményi dolgozók szervezett továbbképzésének, egyes továbbképzési kurzusokat a könyvtár, illetve a Könyvtári Intézet akkreditáltat. A könyvtáros asszisztens-képzés is részben az Intézet munkája.

Kulturális kapcsolatok, kiállítások és kiadási politika

A nemzeti könyvtár arculatához formai és tartalmi elemek tartoznak. Formailag igyekszünk egy dinamikus, változó, ugyanakkor a Bibliotheca Corviniana és az alapító Széchényi Ferenc gróf könyvtárának hagyományát követő képet kialakítani magunkról.

Kulturális és tudományos intézményhez méltóan számos könyvtári, zenei, irodalmi, művészeti és szaktudományos rendezvényt befogadunk, illetve rendezünk.

Állandó kiállításaink – OSZK Múzeum, Széchényi Ferenc könyvtára, az OSZK története és gyűjteményei – számát növelnénk egy Corvina-terem kialakításával (az egyik nyilvános társalgó háttereként, azt nem megszüntetve). Időszaki kiállításainkhoz mindig komoly katalógus készül, évente három nagyobb és több kisebb, kamara-jellegű kiállítással jelentkezünk. A kiállításoknak mindig kötődniük kell a könyvtár állományához, illetve a magyar-, és egyetemes könyvtörténethez.

Kapcsolatrendszerünk folyamatos kiszélesítésével támogatóink körét is szeretnénk bővíteni. Az OSZK Baráti Köre és a Corvina Alapítvány segítségével így egyre inkább számíthatunk támogató intézményekre, személyekre.

A nemzeti könyvtár könyv- és folyóirat, továbbá elektronikus kiadási politikája alapvetően a profi kiadókkal való együttműködésre épül. Saját kiadást csak könyvtárszakmai kiadványok esetében végzünk: a nemzeti bibliográfia sorozatait, a Könyvtári Intézet szakmai sorozatait és folyóiratait. Minden egyéb sorozatunk valamelyik kiadóhoz kötődik, amely kiadók számát nem limitáljuk. Számos jelentős magyarországi kiadóval van közös vállalkozásunk.

Hazai és nemzetközi együttműködés

Komolyan gondoljuk, hogy legfőbb együttműködő partnerünk a fenntartónk. Szakmai céljainkat nem tudjuk a fenntartó szakmai területeinek segítségével, a szakmai osztály országos összehangoló, kezdeményező szerepe nélkül megvalósítani. Külön ki kell emelni az Országos Könyvtári Kuratórium szerepét, hiszen ez a testület nagyon jó tanácsadónak és érdekérvényesítőnek bizonyult az elmúlt időszakban.

A könyvtár mindenhol pályázik, így szorosan együtt dolgozunk az Oktatási Minisztériummal és az Informatikai és Hírközlési Minisztériummal is.

A Könyvtári Intézeten keresztül az OSZK közvetlen kapcsolatban áll a hazai könyvtári rendszer valamennyi képviselőjével. Az intézet nemzetközi kapcsolatait, és részvétele több nemzetközi programban az európai könyvtári intézményekkel és szervezetekkel való rendszeres kapcsolattartást teszik lehetővé.

A magyarországi könyvtárakkal sokrétűek kapcsolataink. Az OSZK-programok országosak vagy azzá váltak, vagy országos ügyek kerültek OSZK kezelésbe (MEK, MOKKA). A legnagyobb szabású együttműködésünk természetesen a MOKKA számos alprogramja keretében folyik: könyvek, régi köny-

vek, kéziratok, humán szakirodalmi adatbázis. A hungarika információ adatbankja is közvetlen könyvtári együttműködést igényel.

Az együttműködésnek vannak mediátorai és katalizátorai is: a Könyvtári Intézet a legközvetlenebbül, de a könyvtáros szakmai szervezetek is – melyek közül a két „ernyő-szervezet”-nek nálunk van a székhelye.

Aktívak kapcsolataink a Magyar Tudományos Akadémiával. Két MTA Kutatócsoport működik a könyvtárban: a már közös „MTA-OSZK Régi Könyvészeti Emlékek, Fragmenta Codicum Kutatócsoport”, valamint az egyik „1956 története” kutatócsoport. Az ilyen kutatói közösségek, állások számát növelni szeretnénk az Európai Könyvtörténeti Intézet létrehozásával együtt. Az egyes humán akadémiai intézetekkel együttműködési szerződéseket írtunk alá és van közös folyóiratunk is (Magyar Könyvszemle).

Erős szálak kötnek bennünket a Balassi Bálint Intézethez és a Nemzetközi Magyarságtudományi Társasághoz, melyekkel együtt valósítjuk meg a „Hungarika Portál”-t, s van közös folyóiratunk (Lymbus. Művelődéstörténeti forrásközlemények) is. Ugyancsak szorosan együttműködünk a határon túli magyar szervezetekkel is, e területen a kanadai magyar filológusokkal van közös folyóiratunk (Hungarian Studies Review).

A magyarországi felsőoktatási rendszer tagjaival is sok közös programot szervezünk, ez így lesz a jövőben is, ugyanúgy, ahogy a többi közgyűjteménnyel is.

Nemzetközi együttműködési stratégiánk két fő vonalat követ: a nemzetközi könyvtári szervezetekkel és nagyobb könyvtáros programokban való részvétel mellett a magyar történelem hagyományos kulturális kapcsolatrendszerre mentén építjük ki kapcsolati rendszerünket.

Tagjai vagyunk a Conference of European National Librarians (CENL), a Consortium of European Research Libraries (CERL) szervezeteknek, az ONE

Associationnek, mely a hagyományos bibliográfia és authority rekordok on-line kereshetőségét és a rekordok cseréjét tűzte ki célul és szeretnénk tagjai lenni a The European Library kezdeményezésnek is. A magyar művelődéstörténet kapcsolatrendszerét követve a hangsúlyok: a Kárpát-medence (Horvátország), Ausztria, Németország, Olaszország,

Lengyelország és Csehország. Ugyanakkor a nemzetközi könyvtáros szervezetek munkájában is aktívan részt veszünk. Különösen igaz ez az új EU-programokra, a kulturális örökség digitális megőrzését célzó programokra, van olyan is, amelyeket mi kezdeményeztünk (Bibliotheca Corviniana Digitalis).

II. Az intézmény vezetése, menedzselése és képviselete

A vezetés

Az első mondatom az önkritikáé. Eddigi vezetői munkám általam leginkább kifogásolt része a *belső kommunikáció* rendszerével való foglalkozás elhanyagolása. Stratégiai tervünk megvalósításában talán előbbre tartanánk, ha erre is jutott volna energia.

A belső kommunikáció javítása alapvető fontosságú tehát, vagyis minél több munkatárs megnyerése az egyébként közösen elhatározott célok megvalósításához. Nem elég a már működő belső levelező rendszer működtetése, az összes érvényben lévő szabályzat és a legtöbb tervezetnek a hálóra helyezése. A munkatársakat megszólító „összdolgozó” értekezletek számát évi négyre kell emelni (eddig kettő volt évente).

A Könyvtári Intézetben belül most kezdődő átvilágítás, amely a belső kommunikáció módjait vizsgálja, hasznosítható lehet egy majdani, a teljes könyvtárat érintő kutatásban, illetve az azt követő változtatásban.

A vezetői értekezletek rendjének szabályozását a Szervezeti Működési Szabályzat átalakításakor rögzítettem, de biztos, hogy osztályvezetői értekezleteket mindenképpen sűrűbben tartanánk. *A legfontosabb szervezeti változás a főosztályvezetői döntéshozói szint megszüntetése lenne.* Erre formálisan 2005. március 1-jével kerülne sor (eddig szól a ha-

tározott vezetői megbízása valamennyi főosztályvezetőnek). A főosztályok helyett igazgatóságokat alakítanánk – tudományos igazgató, gyarapítási és feldolgozási igazgató, tájékoztatási igazgató, informatikai igazgató, a Könyvtári Intézet igazgatója, gazdasági igazgató –, akik alá hierarchikusan lényegében a mai főosztályokhoz szervezett osztályok tartoznának. Egy külső tanácsadó céggel átvilágíttatnánk az intézményt olyan szempontból, hogy van-e lehetősége a mátrix-típusú vezetésnek. Az egyes igazgatók tehát nem egyszerűen osztályokat vezetnének, hanem ügyeket igazgatnának. *A vezetői értekezlet* így gyakorlatilag a főigazgatói kollégiummal azonos hatáskörrel rendelkezne, amelynek munkájában a szakszervezet és a Közalkalmazotti Tanács vezetője is részt vehetne. Így a belső kommunikációnak két újabb útja válna hatékonyabbá. Vezetői értekezletek hetente vannak, és lennének.

A könyvtár stratégiai tervét (2002–2004) át kell tekintenünk abból a szempontból, hogy mi az, ami megvalósult, mi az, amit másként kell megvalósítani az elmaradt feladatok közül. Az év végéig ki kell alakítani egy új stratégiai tervet a *2005–2008 közötti időszakra*. Ezt a stratégiai tervet a könyvtár valamennyi dolgozójával ismertetjük, így nem csupán potenciális olvasmányanyagként szerepel majd a hálón.

A menedzselés

Az a vezető tud menedzselni, aki tudja, hogy mit kell menedzselnie. Nem létezik ugyanakkor univerzális ember, olyan, aki szakmailag is elfogadott tekintély, képes áldozatokat hozni mások munkájának a segítségével, illetve képes a gazdasági és egyéb jogi szabályozást naprakészen átlátni, illetve követni a változásokat.

A főigazgató legyen mindenképpen szakember (ez esetben könyvtáros szakember és humán szakterületen kutató), és találja meg azt a gazdasági vezető partnert, illetve igazgatókat, akikkel közösen tudják menedzselni – és képviselni – az intézményt.

A nemzeti könyvtár könyvtári, kulturális, és könyvtári-tudományos tevékenysége szerteágazó. A feladatok végrehajtásának, és az intézmény működtetésének elengedhetetlen feltétele a könyvtár költségvetésének kiegészítése, vagyis az aktív pályázati tevékenység. A már működő pályázatokat figyelő rendszer jól működik, a pályázatok benyújtásának segítése, a pályázatok sorsának figyelemmel kísérése a döntések meghozataláig (informális befolyásolás) sikeresnek mondható, ezen nem változtatnánk.

Stratégiai fontosságú, hogy az első benyújtott EU pályázatunk nyerjen. A tapasztalat ugyanis az, hogy hosszú évekig ugyanazok nyernek. Az EU pályázati fórumai, a nemzetközi együttműködés aktívan tartása és bővítése elhatározott célom.

Bővíteni szeretném a könyvtárat stratégiai partnerként választó nagyobb cégek körét, számos feladatot együttműködésben, és jelentős részben (vagy egészében) külső finanszírozással oldunk meg. Eddigi stratégiai partnereink: Egis gyógyszergyár, Xerox Magyarország Kft. T-Mobile (Westel) Rt., Helikon Könyvkiadó, Kossuth Könyvkiadó.

A könyvtár könyvkiadási tevékenysége (amely – azt hiszem – elég aktív) szinte teljes egészében a nagyobb kiadókkal való együttműködésre épül. Ezt az együttműködést a továbbiakban is fenn szeret-

nénk tartani. Bővítendő ugyanakkor az egyszeri, eseti – főleg nagyobb értékű dokumentumvásárlásokat – támogatók köre.

A menedzselés eddig sikeresnek mutakozó módszere – amelyet nem változtatnánk meg – az volt, hogy számos tudományos, felsőoktatási, illetve civil intézmény, egyesület rendezvényének adtunk helyet épületünkben gyakorlatilag ingyenesen (csak a felmerülő költségeket térítik). Ezen szervezetek, illetve intézmények képviselői ülnek ugyanis az egyes pályázatokat elbíráló kuratóriumokban. Váljunk ismertté, népszerűvé, szimpatikussá. Ha ezen az úton tovább tudunk lépni, akkor a kapcsolati tőke működése továbbra is igazolja ezt a fajta menedzsment elképzelést.

Természetes, hogy a legfőbb együttműködő partnereink a könyvtári rendszer tagjai, de a velük való kapcsolattartásról a központi szolgáltatások fejlesztése kapcsán írok.

A képviselet

A nemzeti könyvtárat képviselni nehéz. Az együttműködő intézményi kör ugyanis heterogén: az államigazgatás (így a fenntartó is) a menedzsert, a pragmatikus, a költségvetési kereteket látó, a szakmai feladatokat hivatalnokként végrehajtó vezetőt várja. A könyvtárak azt a könyvtáros szakembert, aki pontosan tudja, hogy nekik mire lenne szükségük, a felsőoktatási és az akadémiai intézmények pedig a partner tudóst. A kulturális intézményrendszer tagjai emellett a velük való együttgondolkodásra képes, együttműködésre kész kulturális szakembert szeretnék megismerni.

Ugyanilyen heterogén a könyvtárral kapcsolatot ápoló és kereső külföldi intézmények sora is. A nemzetközi könyvtári szervezetek munkájában részben hivatalból, részben egy-egy szakterület szakembereként veszek részt, és ugyancsak jelen vagyok számos, főként tudományos kutatást koor-

dináló nemzetközi szervezetben is. Csak a több nyelven tárgyalóképes és tudományos tekintéllyel bíró vezető elfogadott a nemzetközi életben egy nemzeti könyvtár élén. Céлом tehát, hogy újabb nyelveket tanuljak, benyújtsam akadémiai doktori értekezésemet (tehát a tudományos címek megszerzésében is előbbre lépjek).

A gyakran nagyon teljes kuratóriumi, tudományos tanácsai munkát komolyan vettem eddig is, és ezen túl is, rendszeresen részt veszek, és előadok a könyvtáros szakmai találkozókön. Ez a tevékeny-

ség alapvető fontosságú az intézmény képviseletében.

Soha nem veszek részt pártpolitikai rendezvényeken, ugyanígy a szélsőséges tudományos iskolák rendezvényein sem. Azt hiszem egy intézmény vezetőjének ez az élete a magánélet kategóriába sorolandó.

Az intézmény érdekeit ugyanakkor a kényelmetlen vitákban is képviselni kell, olyanokon, amelyek sokszor szakmai viták, sokszor kulturális politikaiak. Az ilyen viták során keletkező konfliktusokat felvállalom, ahogy eddig is igyekeztem így tenni.

III. A hazai könyvtári digitalizálási programok koordinálása

Meggyőződésem, hogy ez a nemzeti könyvtár feladata. Még akkor is, ha a jogszabály ma még ezt a feladatot a Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht.-nek adja, illetve akkor is, ha a készül, a Nemzeti Digitális Adattárról szóló törvény az NDA-ra is ró hasonló feladatokat.

A koordináció feladata természetesen adódik ugyanis a könyvtári intézményi rendszerrel közösen megvalósítandó feladatok végrehajtásából.

A könyvtári digitalizáció első, kiemelt feladata a *nyilvántartások digitalizálása*. A Magyar Országos Közös Katalógus rendszere már kialakította a közös szabványok használatát (a leírásban, illetve a technikai alkalmazásban), ezek további egységesítése szükséges lenne. Az együttműködők körének kiterjesztése (megyei, városi könyvtárak, egyházi könyvtárak, a határon túli stratégiai jelentőségű magyar könyvtárak) is jelenti a koordinatív szerepet. Ezért volt – és maradt – fontos a MOKKA-nak a nemzeti könyvtárba kerülése. A MOKKA alapja a nemzeti könyvtár katalógusának kiemelt fontosságú *retrokonverziója*.

Az egyes könyvtárakban a saját állományrészek digitalizálására vonatkozó terveket, az elnyert pályázatokat egyetlen adatbázisban *nyilván kell tartani*. Nagyon fontos a már terv szintű nyilvántartás, hiszen a koordináción túlmenően informális segítséget is tudunk nyújtani egyes esetekben a pályázat elnyeréséhez, esetlegesen más finanszírozási mód keresését is tanácsolhatjuk. Ehhez nem kellene feltétlenül önálló adatbázist fejleszteni, hiszen a BME-OMIKK kutatás-nyilvántartó adatbázisa kiválóan használható erre a célra. Ráadásul így a könyvtári digitalizációt tervezők magától értetődő módon tájékozódhatnak azokról az alapkutatásokról, amelyekhez számos esetben természetesen kapcsolódhatnak ezzel a tevékenységükkel. A nyilvántartás – egymás munkájának számontartása – lehetővé teszi a munkamegosztásban megvalósítandó programokat: Nemzeti Periodika Adattár, Hungarológiai Alapkönyvtár. Ugyanígy az egyes könyvtárakban működtetett, vagy még csak tervezett szakértői rendszerek felépítésekor elkerülhetőek lesznek a párhuzamos digitalizálások.

A MEK a SZTAKI szakembereivel közösen kifejlesztett egy olyan programcsomagot, amely kevés költséggel átadható a kisebb könyvtáraknak, amely a szöveges emlékek digitalizálásának, a keletkezett másolatok nyilvántartásának, megőrzésének és szolgáltatásának modellje. Ez a csomag elsősorban a városi, és a nagyobb települési könyvtárakat, illetve a kisebb szakkönyvtárakat segítheti digitalizálá-

si tevékenységükben (*Moduláris könyvtári rendszer elektronikus dokumentumgyűjtemények kezeléséhez – eleMEK*). Ezért is volt fontos a MEK-nek a nemzeti könyvtárba kerülése.

A koordináció munkáját segíti a vonatkozó nemzetközi szabványok honosítása, amely a Könyvtári Intézet feladata. Ezt a munkát az OSZK szakembereivel együtt végzi az Intézet.

IV. A könyvtári rendszer tagjainak nyújtott információs szolgáltatások fejlesztése

Ismét csak a könyvtári együttműködés kényszerére, lehetőségére, illetve örömére utalnék. A nemzeti könyvtár szolgáltatása elsősorban a koordináció. Ilyen a könyvtárközi kölcsönzés, amelynek területén szükséges az informatikai fejlesztés (kérelmek nyilvántartása, a forgalom nyomon követése stb.), az ODR tevékenységben való aktív és alapvető részvétel, vagy a LibInfo szolgáltatás.

☉ Az országos nyilvántartások, központi lelőhelyjegyzékek gyors digitalizálása nagyon nagy segítség lesz a könyvtári rendszer tagjainak, ugyanakkor nélkülük megvalósíthatatlan. Az országos periodikum nyilvántartás (NPA) 2005. év januárjától teljes (tehát a magyar és a nem magyar kiadású periodikumok egyetlen adatbázisban kezelhetők), de az országos lelőhely adatokat a könyvtáraknak évről-évre jelenteniük kell.

A MOKKA kibővítése a régi könyves, illetve kéziratos anyaggal (1850 előtti állomány) újabb szolgáltatás lesz, amely reményeink szerint az egyházi könyvtárakat is a szorosabb együttműködésre inspirálja.

A Könyvtári Intézet a maga – jogszabály szabta – tevékenységének keretében bővíti szolgáltatásait, amelyek könyvtári módszertani, minőségbiztosítási, továbbképzési jelegűek.

Eltökélt célom az egységes humán szakirodalmi adatbázis létrehozása. Ennek érdekében néhány, történetileg kialakult, de napjainkra már elhagyható tevékenységet is kész vagyok elhagyni javasolni (hungarológus személy- és intézmény nyilvántartások). Ez a cél is csak szoros együttműködésben – a folyóiratok szerkesztőségei, a könyvtári rendszer tagjai, akadémiai intézmények – valósulhat meg. Az adatbázis a humán tájékoztatás alapja lesz a jövőben.

V. Gyűjtőkör és magyar nemzeti bibliográfia

Az átfogó szakmai koncepcióban már jeleztem, hogy célunk a nemzeti könyvtár katalógusának és a nemzeti bibliográfiának egymáshoz való közelítése, vagyis arra törekszünk, hogy a katalógus hungarikum tételei adják a magyar nemzeti bibliográfiát.

A ma érvényben lévő gyűjtőköri szabályzat átgondolásra szoruló elemei:

A könyvek vonatkozásában anyagi kényszerből és a könyvtár könyvtörténeti és könyvtártudományi kutató műhelyként való hangsúlyosabb megmutatása érdekében a külföldi beszerzést a hungarikum könyvek és az említett szakterületek szakirodalmára kell koncentrálni. Megfontolandó a finnugor népek történetére, azok nyelvére, kultúrájára vonatkozó speciális gyűjtés fenntartása, mivel az ezek iránti kereslet nem igazolja a ráfordított anyagi tehervállalást.

A periodikumok sorában a megőrzött dokumentum sorok közül a hirdetési (reklám) lapokat ki kellene emelni, és azokból csak mintákat megőrizni a Kisnyomtatványtárban. A HITÁR koncepciót felül kell vizsgálni, és nem őrizni azokat a külföldi hírlapokat, amelyek mikrofiche, vagy digitális formában való elérhetősége olcsóbb, mint a papír sorozatok megőrzése.

A hivatali kiadványok és a kisnyomtatványok esetében a hungarikum fogalmát kell felülvizsgálni, hiszen az ország EU csatlakozásával gyakorlatilag lehetetlen minden, magyar vonatkozású sokszorosít-

tott anyagot fellelni, begyűjteni, nyilvántartani, feldolgozni és megőrizni.

A sugárzással nyilvánosságra hozott filmananyag rögzítése és megőrzése az ORTT és a NAVA által a könyvtárra rótt feladat, hasonlóképpen a történeti interjú anyag gyarapítása is.

Teljesen újra kell gondolni a digitális formában letkezett szöveges dokumentumok begyűjtését, feldolgozását és kezelését. A jogszabályi háttér megváltoztatása mellett lehet az az elv, hogy azok a dokumentumok, amelyek kiadott digitális termékek, kerüljenek be köteles példányként a gyűjteménybe, a digitális kéziratként értelmezett, más formában megjelent anyag, vagy az adatbázisok, komplett szakértői rendszerek az önkéntes letét intézményén keresztül. Katalógusainkban azonban csak a nálunk is meglévő digitális anyagok szerepeljenek.

A nemzeti bibliográfia rendszere is átgondolásra szorul: nem ennek a része a hungarika cikkek bibliográfiája, hanem a humán szakirodalmi adatbázis; a retrospektív nemzeti bibliográfiák is (könyvek, periodikumok) tudományos kutatómunka szerint alakulnak, és a hangsúly nem a nemzeti bibliográfiai formai elemeken kell, hogy legyen. A 19. századot tekintve például számos, ma a Kisnyomtatványtárban őrzött (és így a könyvek retrospektív nemzeti bibliográfiájából kimaradt) dokumentum is részét kell, hogy képezze ennek a rendszernek (alkalmi nyomtatványok, ponyvairodalom). Nem tekintem ugyanakkor a nemzeti könyvtár feladatának a video-dokumentumok nemzeti bibliográfiai szintű nyilvántartását.